

Dr. Rudolf Steiner
Výsledky duchovního bádání
(*Ergebnisse der Geistesforschung*)

Čtrnáct jednotlivých přednášek přednesených
mezi 31. říjnem 1912 a 10. dubnem 1913
v Domě architektů v Berlíně

Jak se duchovní bádání vyvrací?

(*Wie widerlegt man Geistesforschung?*)

1. přednáška
Berlín 31. října 1912

GA 62

JAK SE DUCHOVNÍ BĀDÁNÍ VYVRACÍ?

Tak jako v uplynulých zimních měsících dovolím si v průběhu tohoto zimního pololetí na tomto místě uspořádat jistý počet přednášek o duchovní vědě. Z programu bude patrné, že tyto přednášky se především mají týkat toho, co duchovní věda má ze svého stanoviska podávat o otázkách života. Potom přejdeme k osvětlení některých důležitých jevů v kultuře, výjimečných kulturních skutečností a vynikajících osobností minulosti, jako byli např. Raffael a Leonardo da Vinci. Ke konci ještě má být osvětlen poměr duchovní vědy k různým jevům v současném bezprostředním duchovním životě. Dnes mají přednášky začít zvláštním způsobem. Na začátku nemá být podáno to, co může být řečeno k potvrzení tohoto duchovního bádání, nýbrž naopak to, co se může šířit jako možné významnější námitky proti této duchovní vědě.

Spočívá v povaze skutečností, že toto duchovní bádání vyvolává v přítomnosti v důsledku stavu našeho dobového vzdělání a v důsledku různých jiných skutečností mnohé nepřátelství. Ale nic by nebylo právě této duchovní vědě nepřiměřenější, než kdyby propadla fanatizmu a chtěla by vidět pouze to, co z hlediska jejich zástupců lze zdůvodnit. Právě fanatizmus - a uvidíme z jakých důvodů - musí být tomuto duchovnímu bádání nadobro vzdálen. Musí tudíž více, jak je to nutné z jiného stanoviska, dbát na to, aby námitky jejich protivníků chápalo, dokonce musí je v určitém smyslu přímo tolerovat. A musí se mu jevit pochopitelné, že velký počet právě poctivých hledačů pravdy přítomnosti nemůže jít společně s ním. Bylo přece mým zvykem - vážení návštěvníci dřívějších přednášek to vědí a v tomto zvyku se bude pokračovat - u jednotlivých výroků brát ohled na možné námitky. Dnes mají být především probrány významnější, závažnější námitky. Neboť námitky proti tomu, co se říká z hlediska duchovního bádání, neplynou jediné od protivníků, nýbrž při svědomitém duchovním bádání cítí se duše, která se oddává takovému pozorování, na každém kroku postavena před tyto možné námitky. A protože pravdy duchovního bádání se musí dobývat, vybojovat v duši, tak musí duše jistým způsobem čelit protivníkovi vzhledem k námitkám, které se musí uplatňovat v duši samé. A v této oblasti se dostaneme dále mnohem lépe, když si předem ujasníme, co všechno se může namítat.

Nyní ovšem nebude mým úkolem zabývat se těmi námitkami nebo domnělými vyvraceními, které se vyskytnou na první pohled, nebo jsou vymyšleny. Budeme brát ohled na námitky, které si sami můžeme učinit jako poctiví hledači pravdy na základě našeho dobového vzdělání, ze základů naší duchovní přítomnosti, a které si v jistém stupni dokonce učinit musíme. Nebudeme se také zabývat leckterými námitkami ze strany, která se dnes často nazývá duchovním bádáním nebo teosofií. Neboť předem máme připustit, že s mnohým

- zejména s formou - co vystupuje jako „teosofie“, se nelze právě chlubit. Avšak k tomu, co se zde zastupuje, bude se přihlížet v mých dnešních námitkách. Chceme-li se však takovými námitkami zabývat, musí se leccos z toho, co již bylo řečeno v průběhu předešlých cyklů a o čem ještě budeme mluvit v příštích přednáškách, jakoby „v obryse“ posunout před duše. Zkrátka chceme si uvědomit, co se zde myslí pod pojmem duchovního bádání podle jeho obsahu a jeho zdrojů.

Nejdříve se dá zcela povšečně charakterizovat duchovní věda tak, že řekneme: Duchovní věda zaujímá stanovisko, že o tom všem, co člověk postřehuje svými smysly, čeho je schopen dopátrat se vědou, která především staví na smyslech a rozumu, jenž soudí ze smyslů, že přes toto všechno musí směřovat k duchovním příčinám smyslových a rozumem vyzkoumatelných skutečností, takže všude za těmito smyslovými skutečnostmi duchovní svět nejen předpokládá, nýbrž snaží se jej dokázat. Duchovní svět, v němž spočívají příčiny všeho, co mohou smysly vidět a rozum vyzkoumat. Od leckterých jiných duchovních směrů přítomnosti a minulosti liší se tato duchovní věda tím, že nechce pouze všeobecně, snad hypoteticky tvrdit, že duchovní svět je nad rozumem a smysly, nýbrž že vychází z následujícího: Člověk je schopen svoje poznávací schopnosti, své duševní síly vyvinout tak, že mohou nahlížet do duchovního světa, čehož bez tohoto vývoje nejsou schopné. Takže nejen možnost jakéhosi duchovního světa, nýbrž možnost jeho poznávání je to zvláštní na tomto duchovním bádání nebo na této anthroposofii, chceme-li ji tak nazvat. Že se svébytností duševních sil a s vlastnostmi poznávacích schopností, jak je člověk obvykle denně používá - smíme-li to tak říci - nemůžeme proniknout do duchovního světa, to předem připouštíme. Zeje aleje správné, že tyto poznávací schopnosti jsou nevyvinutelné, že je nelze vyvinout natolik, aby k tomuto vyššímu stanovisku mohly nahlížet do nějakého duchovního světa - tak jako mohou oči nahlížet do smyslového světa - to duchovní věda popírá. Tím se však již nacházíme u zdrojů tohoto duchovního bádání. Tyto zdroje poskytují duši, když tato duše vnitřní prací, vnitřním vývojem - a často se zde mluvilo o metodách tohoto vnitřního vývoje - se sama vypracuje k vyššímu stanovisku svého nazírání. Potom ke smyslovému světu, který je kolem nás - tak to ukazuje duchovní věda -je zde jiný svět, svět duchovní, z něhož vycházejí skutečné příčiny všech jevů smyslového světa.

Bádáním v duchovním světě přicházíme však k tomu spatřovat člověka jako mnohem složitější bytost, než jak se jeví obyčejnému smyslovému nebo rozumovému názoru. Přicházíme k tomu, že se na člověka díváme jako na bytost o čtyřech člancích. Na to, co se nazývá fyzickým tělem, dívá se duchovní bádání jako na jednu část celkového lidského jsoucna. Toto fyzické tělo může pozorovat obyčejný smyslový život, může pochopit rozum; toto smyslové tělo je

předmětem obvyklé vědy. Pro velkou část našeho dnešního dobového názoru je toto fyzické tělo souhrnem lidského jsoucna. Pro duchovně-vědecké bádání je pouze částí ze čtyř článků tohoto lidského jsoucna.

Mimo toto fyzické tělo rozlišuje duchovní bádání takzvané tělo éterické neboli životní, které je včleněno do fyzického těla. Ale o tomto těle éterickém nebo životním nemluvíme tak, jako kdyby mělo být přístupné pouze rozumu, nýbrž tak, že vyvinuté duševní síly jsou schopné je vidět, jako vyvinuté oko může vidět modrou nebo červenou barvu, zatímco barvoslepé oko tyto barvy vidět nemůže. A pak mluvíme o tom, že z toho vyplývá nutný důsledek, že totiž fyzické tělo vlivem vlastních sil se po smrti samozřejmě rozpadá, protože síly, které patří fyzickému tělu, způsobují jeho rozklad, jeho rozpad a drží pohromadě jen tím, že po dobu života mezi zrozením a smrtí v tomto fyzickém těle je začleněno tělo éterické nebo životní, které zde působí jako neustálý bojovník proti rozpadu fyzického těla. Teprve když se v okamžiku smrti oddělí éterické tělo, sleduje fyzické tělo své vlastní síly, které však potom, protože působí svým specifickým způsobem, vyvolávají jeho rozklad. Fyzické tělo má člověk společné s celým nerostným, neživým světem; éterické tělo má společné se vši živou přírodou, s celým rostlinstvem.

Jenže u tohoto poznatku se duchovní věda nemůže zastavit. Rozpoznává ještě třetí článek lidské bytosti, který je právě tak samostatný jako fyzické tělo. (Nemusíme se pozastavovat nad výrazy; ještě se vysvětlí a částečně jsou již vysvětleny.) Jako třetí článek se rozeznává tělo astrální. Toto tělo je vlastním nositelem vášní, žádostí, afektů, tedy všeho, co nazýváme naším duševním životem, co se odehrává v nitru. A od tohoto astrálního těla oddělujeme v duchovním bádání potom zase vlastního nositele já. Zatímco člověk má astrální tělo společné se vším, co např. ve světě zvířat může rozvíjet afekty, vášně a vnitřní život představ, má jako završení své osobité vlastnosti pro sebe nositele já jako čtvrtý článek své bytosti. Pro duchovní bádání spočívá bytost člověka především v těle fyzickém, v těle éterickém neboli životním, v těle astrálním a v nositeli já.

Pro toho, kdo je schopen proniknout do duchovního světa, vytváří se dále poznání, jak se liší velká část našich životních stavů, kterým jsme podrobeni, od obyčejného života: Je to život spánku. Pro duchovního badatele liší se spánek od bdění tím, že u spícího člověka se nositel já a astrální tělo člověka oddělují od jeho těla éterického a fyzického. Obě posledně jmenovaná těla zůstávají po dobu spánku ležet na loži jako rostlinný útvar; nositel já s astrálním tělem a s afekty, pudy, s představivostí atd. naopak vystupuje ven z těla fyzického a éterického a rozvíjí potom v duchovním světě vlastní život. Jenže pro dnešního normálního člověka, když já a astrální tělo jsou ve spánku samostatné, je obvyklý život nemožný, protože toto astrální tělo a já nemají orgány, aby vnímaly

okolí, nemají oči a uši jako fyzické tělo. Proto je nemožné, aby astrální tělo a já vnímaly svět, ve kterém se potom nalézají. - V tom právě záleží vyšší vývoj duše, že astrální tělo a já jsou schopny vytvářet orgány, aby vnímaly okolí, a že tím může pro duchovního badatele nastat stav, za jakého může vnímat duchovní svět. Takže potom má mimo stav bdění a spánku ještě bdělý stav - můžeme-li ho tak nazvat - který je právě stavem, při němž může vnímat duchovní svět, v němž má člověk svůj pravý původ. Tak se duchovní věda snaží na podkladě duchovních skutečností vysvětlit přechod člověka vždy mezi čtyřadvaceti hodinami bdění a spánku.

Dále duchovní věda přistupuje k velké záhadě smrti a života, tzn. jinými slovy k otázce, jež lidské srdce tolik vzrušuje - k otázce nesmrtnosti člověka. Zde dochází duchovní věda k tomu, že vlastní duchovní bytost člověka není snad jen výsledkem jeho fyzické výstavby, nýbrž samostatnou, duchovnímu světu příslušející jednotou a bytostí, která si buduje fyzické tělo, jež před zrozením - dokonce před početím - již existuje a od prvního okamžiku, kdy člověk vstupuje do bytí jako zárodečná buňka, buduje svůj organizmus. Je to, jinak řečeno, duchovně-duševní složka, to vlastní činné a budující, jež člověka organizuje po celý jeho život. V důsledku toho pronáší branou smrti pouze plody svých životních zkušeností; smrtí přechází člověk do duchovního světa, aby potom měl další zážitky. A pak organizuje nové fyzické tělo pro další život, aby prožil nový život; a cyklus se opakuje. Jinými slovy: Duchovní věda mluví o opakovaných pozemských životech; mluví o nich tak, že od svého současného vtělení ve smyslovém bytí díváme se zpět k jiným vtělením v minulosti, že se ale díváme i do budoucnosti k pozdějším ztělesněním naší bytosti. Takže celkový život člověka dělíme na život mezi zrozením a smrtí a na jiný život, který pro smysly a rozum probíhá čistě duchovně mezi smrtí a příštím zrozením. Ale duchovní věda si toto nepředstavuje věčně se opakujícím způsobem, nýbrž tak, že v těchto opakováních uznává pouze mezistavy. Duchovní věda ví, že se celkový život člověka odvozuje od původního duchovního prvku, který předcházel veškerý život, především život naší planety. Takže pozemské životy jednou začaly, když člověk vystoupil z čistě duchovního bytí a když se jednou splní podmínky, vstoupí člověk zase do ryze duchovních stavů, které budou obsahovat plody všeho, co člověk prožil vlivem různých pozemských životů. - To ovšem je jen pouhý obrys, který má být v příštích přednáškách vyplněn jednotlivými barvami; může ale ukázat, k jakým výsledkům přichází duchovně-vědecké bádání.

Podíváme-li se na toto celé tablo, potom ovšem musíme říci: Pro velkou část myslícího lidstva našich dní bude tento obraz obsahovat nejen něco nesrozumitelného, neprokazatelného, nýbrž snad dokonce něco zraňujícího, dokonce něco, co může vyvolat ironii, posměch a výsměch. Už když se hovoří o podstatě duchovní vědy, musí člověk, který chce všechno pro něho důležité vztahovat

na správnou vědu, vznést závažné námitky. Člověk, který stojí na půdě vědy, musí si říci: Co znamená všechno toto vyslovené vůči všem velikým, a nejen jednotlivým vymoženostem vědy, nýbrž co znamenají vědecké metody, co znamenají vůči duchovnímu bádání vážnost, důstojnost a exaktnost, co znamená všechno úsilí, které věda vynaložila v posledních stoletích a desetiletích, aby se dostala k objektivní jistotě? Duchovní věda samozřejmě nechce snad pracovat proti vědě - to bylo často zdůrazněno - nýbrž chce být v úplném souzvuku s vědou. Proto si musí uvědomovat, co jí věda může namítat nejen z hlediska jejího obsahu, nýbrž i z hlediska její vážnosti a jejích vymožeností v posledních stoletích.

Zde můžeme právem říci, že duchovní věda poukazuje na to, že tyto zdroje duchovního bádání spočívají v jistém vývoji duše tím, že duše prožívá určité představové, pocitové a volní procesy, prochází tím, co se nazývá meditací, takže má vnitřní zážitky, jež se přirozeně omezují jen na vlastní duši, kterou nemůže kontrolovat nikdo jiný, než kdo ji sám prožívá, a potom je něco takového nekontrolovatelného stanoveno jako vědecký výsledek o duchovních světech. Kde zůstává to - může říci věda - co je právě nejlepší vymožeností této vědy, že pomocí bádání za posledních století připouští jen to, co může každý člověk objektivně a všude a v každé době kontrolovat? Zevní pokus, zevní pozorování mají tu zvláštnost, že si do nich může dát každý, nikoli to, co je výsledkem vnitřního boje. A když se podíváme na lidi, kteří takto žijí ve svém nitru, nejví se potom jako velmi rozmanitě to, co se neustále vyslovuje v protikladu, to zcela nejisté, jak málo se shodují zážitky podávané mysticky zahloubaným vědomím? A jak se naopak musí shodovat zkoumání, k nimž dospějí jednotliví badatelé na klinice, v laboratoři atd.! Poukazuje se na to, že by to nemohlo být vůbec něčím jiným, takže to, co člověk subjektivně prožívá, se jeví jako nevědecké, a to zvláště také proto, že to žádný jiný nemůže kontrolovat, ježto jiný se nemůže dívat do duše dotčeného duchovního badatele.

A dále: Nepodobají se tyto zážitky duše naprosto tomu, co prokazatelně duše prožívá na základě určitých chorobných stavů přepínání duše, extáze atd.? A když duchovní badatel namítne, že není ochoten každou libovolnou vizi, která vystupuje v duši, připustit jako výsledek bádání, nýbrž že postupuje podle určitých metod, potom se mu přece může namítnout a tato námitka se jeví naprosto oprávněná: Cožpak se nejví u všeho, co lidé prožívají vlivem halucinací, iluzí atd., že jsou-li vystaveni těmto stavům, mají mnohem větší víru v jejich utkvělé ideje, v jejich halucinace a vize než v to, co jim zevně poskytují smysly, nebo co jim vnucuje rozum? Podíváme-li se na ztuhlou a tvrdošíjnou víru iluzionistů, tu je napovázanou, co duchovní badatel chce ze své duše vydobýt, co není iluzí, co má mít objektivní trvání v duchovním světě. Může - tak by se mohlo říci - být něco, co má v duchovním světě objektivní trvání; avšak proti platnosti takového duševního experimentu je nutno říci, že iluzionista má

právě takovou důvěru ve své šalebné ideje, jaké má duchovní badatel ke svým výsledkům bádání, za které vděčí tomu, co přichází zhůry z hlubin duše.

Pouze ten, kdo se nezúčastnil vývoje objektivního bádání zdravé vědy posledních století a desetiletí, může se snad nad takovou námitkou usmívat; je závažnější, než se obvykle myslí u těch, kteří z jednostrannosti přicházejí ke svým duchovně-vědeckým výsledkům. Musíme říci např. vzhledem k tomu, co je řečeno v mé knize O poznávání vyšších světů, kde jsou obsaženy údaje pro jednotlivé duše, že duše, když se v prožitku přenechá zcela sama sobě, nikde nemá opěrný bod, který ji kontroluje. To všechno dosvědčuje, že s takovým povrchním duchovním badatelem, kterému se taková námitka jeví dokonce všední, je nutno se nejvážnějším způsobem rozejít. O povaze nepravdivých představ bylo vysloveno tolik, že naproti tomu můžeme aplikovat na duchovní vědu, když řekneme: Všechno, co tu vyslovujete jako metody, k vytríbení duše, nemusí být nic jiného než rafinovaná schopnost iluze a halucinace.

Potom se ale vyjímá duchovní věda jako zvlášt' pochybená vůči vážné, kontrolovatelné vědě, když poukazuje na jednotlivé výsledky. Zde může současný svědomitý hledač pravdy, který se seznámil s vývojem posledních let, říci: Cožpak nevidíte nic ze všeho, co se událo? Mluvíte o éterickém nebo životním těle, které vůči fyzickému tělu má mít samostatné trvání; cožpak nevíte nic o tom, že až do devatenáctého století zde strašilo to, čemu se říkalo životní síla, a že vlivem vážného vědeckého úsilí byla tato životní síla odstraněna? Cožpak nic nevíte o následující skutečnosti: V dřívějších stoletích se říkalo, že mezi jednotlivými chemickými látkami se prý venku v neživé přírodě odehrává chemický proces; když ale dojde ke stejné souvislosti látek v lidském organismu, tu se ho zmocní tzv. životní síla; nemělo by mezi jednotlivými látkami pokračovat to, čemu se učíme v chemii a fyzice, nýbrž jednotlivé látky měly by zde na sebe působit pod vlivem životní síly? Byl to velký pokrok, že se od této životní síly upustilo, že jsme se odvážili říkat: Tato životní síla vůbec nepomůže; musíme si počínat tak, že to, co se dá vyzkoumat v neživém světě, v živém organismu se musí sledovat dále; je nutno brát ohled jen na složitý způsob, jak zde látky spolupůsobí, a nelze se lenivě oddávat životní síle. Právě když byla taková „lenost“ vědy odstraněna tím, že se poukazovalo na to, jak působnost jistých látek, která se mohla pozorovat pouze pod vlivem životní síly, dá se také uskutečnit v laboratoři. A protože ještě není všem dnům konec, musela by si věda přece vytýčit onen vysoký ideál, přihlédnutí také k onomu složení látek, jaké je v buňce rostliny; a věda se nesmí lenivě oddávat životní síle, záleží-li na tom prozkoumat, jak působí látky a síly v organismu. Pokud jsme nebyli schopni jisté složení látek vyrobit v laboratoři, oprávněně se říkalo, že látka vzniká pouze tehdy, když jednotlivé látky zachytí životní síla. Avšak od té doby, co se podařilo - zvláště vlivem Liebiga a Wählera - kdy se už nevěří v životní sílu, vytvořit látky bez životní síly,

od té doby musíme říkat, že i složitější sestava v lidském organismu nepotřebuje již na pomoc zvláštní životní sílu. A tak v průběhu devatenáctého století vstoupil do popředí vznešený ideál, kterého se přidržuje většina vědců, i když existují také „neovitalisté“, ideál, který se splní: Takové vazby látek, které se spojují v živém organismu, poznat a vyrobit bez pomoci mlhavé mystické životní síly - jak to vždy tvrdilo vážné vědecké bádání 19. století - vůbec není k užtku, protože vůbec nepřispívá k objektivnímu poznání přírody.

Ten, kdo zná tyto skutečnosti a především přihlíží k serióznosti a hodnotě, jež jsou základem tohoto vývoje vědy, může snad namítnout: Čím to je, že nyní jistý počet lidí, tzv. duchovní badatelé, znovu „ohřívají“ formou svého éterického nebo životního těla starou životní sílu? Není to známka vědeckého diletantizmu? Necht' „věří“ ti, kteří nic nevědí o ideálu vědy; ale vědecký badatel nemůže být uchvácen tím, co se přece může jevit jen jako ohřívání životní síly. Tak pracuje duchovní věda - můžeme říci - diletantsky, aniž by si všimla všeho, co právě patří k nejlepším ideálům moderní vědy, a využívá pouze té okolnosti, že se vědě dosud nepodařilo jisté látky, které jsou obsaženy v živém organismu, vyrobit v laboratoři, aby jednou mohla tvrdit, že pro zplození života není zapotřebí zvláštní éterické nebo životní tělo. A může se říci, že pokračující věda již toto éterické nebo životní tělo vypudí. Dokud se vědě v jejím pochodu od vítězství k vítězství ještě nepodařilo dokázat, že zde není žádné éterické tělo a že spojení látek živého organismu může být vyrobeno také ve zkumavce, dotud necht' se teosofové nebo duchovní badatelé blýskají éterickým tělem, které je pouze ohříváním staré životní síly! Tak by se tato námitka mohla zatím vznést jako skutečný diletantismus.

A když dokonce duchovní věda o životě ve spánku říká: Afekty, pudy a žádosti jsou vázány na zvláštní astrální tělo. A toto tělo vystupuje, když se spánek zmocní člověka, z éterického a fyzického těla a žije vlastním bytím. Pak můžeme říci: Je velmi snadné mluvit o vnitřním duševním životě, když se problém zjednoduší tím, že tento vnitřní duševní život nebereme se všemi těžkostmi a záhadami, které se naskýtají vědě, nýbrž když řekneme: To je astrální tělo a s ním je sloučeno to, co se odehrává v nitru. Zde se opět dá uplatnit pokrok vědy a můžeme říci: Co zde znamená velký pokrok, k němuž došlo zejména v posledních desetiletích, aby byl jev jako život ve spánku nebo život ve snu vysvětlen čistě přírodovědecky? Dlouho by trvalo, kdybych vám chtěl předvést všechno úsilí vědy - které se musí brát naprosto vážně a důstojně - vysvětlit život ve spánku a ve snu; trvalo by to dlouho zejména proto, že právě v poslední době se objevil velký počet průzkumů, o kterých se dá diskutovat. Stačí přihlídnout k jednomu hledisku, které může ukázat, jak je pro současné vážné hledače pravdy obtížné přiznávat se k tomu, co se zpočátku může jevit jen jako tvrzení: Totiž že já a astrální tělo se při usnutí stahují zpět z fyzického a éterického těla.

Když shrneme množství různých předpokladů v životě ve spánku a bereme to jako úhrnné vysvětlení tohoto života, pak je to toto: Pro vysvětlení života ve spánku nepotřebujeme nic jiného než nezaujatý pohled na vlastnosti lidského nebo zvířecího organismu. Ukazuje se prý, že bdělý život záleží v tom, že jevy okolí činí dojem na smyslové orgány a vydražďují mozek. Po celý den takto dráždí mozek. Jak to působí na mozek a nervovou soustavu člověka? Působí to tak, že ničí substanci, ze které se skládá nervová soustava. Po celý den - říká moderní přírodověda - máme co činit s tím, že zevní barvy, tóny atd. dorážejí na naši duši, tzn. na náš život mozku. Tím jsou vyvolávány rozkladné procesy, tj. ničivé procesy; jisté produkty se usazují. Pokud dochází k těmto procesům, není člověk schopen vytvářet opačný proces opětného budování svého organismu. Tudíž pokaždé, když jsme procitli, vnitřní duševní život se jistým způsobem ničí. Takže až jsme unaveni, dospějeme k tomu, že jsme svůj organismus narušili a on již nemůže vyvíjet žádný vnitřní duševní život; končí. Nepotřebujeme předpokládat nic jiného, než že se vlivem života za dne usazují v našem organismu látky únavy. Stačí jen, když předpokládáme zničení organické substance, že organická substance na jistou dobu už není schopná vyvíjet své vnitřní procesy. Potom ale již nepůsobí zevní popud; následek toho je, že vnitřní organismus nyní začíná vyvíjet své procesy výživy, opak rozkladných procesů, procesy asimilační, že teď zničenou organickou substancí zase uvede do pořádku, a tím vzniká noční spánek. Je-li zase uvedena organická substance do pořádku, potom je uveden do pořádku i vnitřní duševní život. A tak může bdělý život zase uskutečňovat nové popudy, až se zase dostaví únava. Tak máme co činit s tím, co se nazývá sebeobnovou organismu.

Svědomitý badatel o pravdě, který zná výsledky dnešní vědy, musí říci: Když je vlivem sebeobnovy organismu zcela dobře vysvětlitelné střídání bdění a spánku, potom je nejen zbytečné, nýbrž přímo škodlivé, že pokrok lidské vědy omezujete tím, že říkáte, že zde není sebeobnovování, nýbrž protože člověk je samostatný, vystupuje něco z organismu. Protože prostřednictvím organismu je výhradně vysvětlitelné, že se dostavuje střídání spánku a bdění, potom je zbytečné a škodlivé mít za to, že vědomí je něco zvláštního a vystupuje z organismu, aby po dobu noci vyvíjelo zvláštní život. Opět se může poukázat na to, že na straně duchovní vědy panuje veliký diletantismus, ve který věří jen ti, kteří sami neznají cestu vědy, aby organismus vysvětlovali z něho samého.

A když mluvíme o samostatnosti duchovního života, když mluvíme o tom - což se jeví jako hodnověrné - že duchovní život je samostatný, že lidský organismus pozorujeme jako fyzický před sebou vlivem našich smyslů a metodami vědy zkoumáme, jak probíhají fyzické procesy, zatímco ale přece ještě je zde to duchovní, potom je to něco, co často zdůrazňoval např. Du Bois-Reymond a také jiní, kteří se přiznávali k materialismu. Neboť vezměme např. nějakou mozko

vou představu: Kdybychom si představili lidský mozek zvětšený tak (to již řekl Leibniz), že bychom se v něm mohli procházet, viděli bychom v něm pouze hmotné procesy. Ale duchovní život je prý ještě něco zvláštního a to dosvědčuje, že přece jen máme co činit s duchovním životem, odděleným od pochodů fyzického života. Když prý je to oprávněné, tak to přece ukazuje, co říká např. Benedikt: Skutečnost vědomí v podstatě není jiného řádu než skutečnost působení tíže ve spojení s hmotou. Neboť vidíme fyzickou hmotu např. kosmického tělesa; podle předpokladu fyzické vědy se vyznačuje tíží a to je něco, co je přitahováno, např. Sluncem. U takového působení mezi Sluncem a Zemí nebo Měsícem mluvilo se dříve jako o něčem nadsmyslovém; aleje tomu jen tak, jako bychom měli kus měkkého železa a mimo něj elektřinu nebo magnetismus. Ale když máme před sebou mozek a v něm stěsnané představy, vášně, afekty atd., tuje tomu právě tak jako ve skutečnosti, kdy kolem hmotné země vládne tíže a jiné síly. Proč by to tedy mělo způsobovat něco jiného, když v okolí mozku působí procesy, které působí stejně jako procesy tíže kolem hmotné Země? Země ve spojení s tíží a tím, co neviditelně kolem ní vládne, není nic jiného, než co vládne kolem mozku jako afekty, představy a jiné pochody. Kterak můžeme právem - mohli bychom se tázat - mluvit o samostatnosti duchovního života, když neprávem můžeme mluvit o tom, že tíže působí i tehdy, když zde není přitahující těleso? A dále můžeme říci: Jako není oprávněné mluvit v takovém případě o kosmickém tělese vyvíjejícím tíži, tak není oprávněné mluvit o zvláštním duševnu, které u mozku není vázáno na hmotné jsoucno.

Že se nesmí pomíjet takové věci s nevědeckým fanatismem, to by mělo být jasné každému vážnému duchovnímu badateli.

Když již jsou vzneseny závažné námitky proti duchovně-vědeckému předpokladu o životě za spánku a bdění, vůbec proti samostatnosti vědomí, jak může potom ten, kdo to myslí s vědeckými metodami přítomnosti vážně, přenést se přes shodu s tím, co říká duchovní věda o opakovaných pozemských životech, o existenci lidského bytostného jádra, které žije ještě po smrti, prochází zážitky mezi smrtí a novým zrozením a potom se znovu objeví v novém, příštím fyzickém pozemském životě! Zde přicházejí s námitkami nejen ti, kteří staví na přírodovědeckých skutečnostech, nýbrž také ti, kteří sami chtějí být v mnoha aspektech duchovními vědci: psychologové, zkoumatelé duše přítomnosti. Vynořuje se zde otázka: Co je nutným znakem toho, že lidská bytost trvá? Ten, kdo zkoumá duši přítomnosti, to nemůže spatřovat v ničem jiném než v tom, že lidské vědomí přiměřeně své paměti ví o svých stavech, které prožívá po dobu života. Kontinuita vědomí je to, k čemu psycholog přítomnosti přihlíží obzvláště. Nemůže se pouštět do toho, co nespadá do vědomí lidské osobnosti a vždy se bude muset odvolávat na to, že člověk si sice pamatuje své zvláštní

stavy ve svém životě mezi zrozením a smrtí, ale že není nic analogického pro trvání lidské bytosti, která by přicházela z dřívějších pozemských životů.

Proti různým jiným skutečnostem, o nichž se mluvilo v průběhu těchto přednášek, může mnohý současný hledač pravdy něco namítnout. Může říci: Můžeš sice mluvit o tom, že se určité věci v lidském životě jeví tak, že se z pochodů individuálního života nedají vysvětlit, nýbrž že musíme předpokládat, že si člověk jisté vlohy, talenty atd. přináší s sebou zrozením, takže se musí předpokládat, že duše existuje již před vstupem do fyzického života. Ale to všechno je přece pouze odvážná hypotéza; to je všechno vůči moderní psychologii natolik nedostatečné, že se psychologie ubírá cestou, která zdánlivě zcela svědomitě míří k ideálu. Co se zde podává, můžeme charakterizovat takto: Kdo se dívá na lidský život nepředpojatě, kterak se odehrává s těmi nebo oněmi vášněmi, s těmi neb oněmi citovými odstíny, se sklonem k těm nebo oněm představám, ten, ze stanoviska duchovní vědy, aniž by intenzívně uvažoval, řekne: Naši výchovou jsme dosáhli všelicos; ale nic se nedá takto vysvětlit. Zrozením přinášíme si něco, co pochází z dřívějších stupňů bytí na zemi. Ale - může namítnou vážný vědec - nepostihli jsme tím začátek, jak vyzkoumat první život dítěte, onen život dítěte, na nějž si později nevzpomínáme? Moderní přírodovědec nebo filosof snad potom řekne: Zde chce duchovní badatel geniálního člověka, jako např. Feuerbacha, vysvětlit tím, že si jisté síly přinesl sebou z dřívějšího života, a tím se dostal do stavu, že může umělecky pracovat. Jenže byl učiněn následující objev: Takový malíř maluje se zvláštní náladou barev; dává přednost určitému výrazu obličejů atd. ve zcela určitém směru. Když toto sledujeme, zjistíme, že ve svých prvních dětských letech např. viděl ve svém pokoji bustu a že zvláštní ladění, jak pokaždé na ni dopadalo světlo z jiného úhlu, vrylo se do duše dítěte. To později zase vystoupí a potom se ukáže, že takové dojmy jsou hluboce účinné a významné. Tím je možné vysvětlit mnohé; duchovní věda chce všechno odvozovat z dřívějších pozemských životů, zatímco pečlivým pozorováním a zkoumáním prvního dětství se možná dá všechno vysvětlit.

Potom se dále může poukázat na moderní vědu, která pomocí bio-genetického základního zákona ukazuje, jak člověk formy zvířat, o kterých se předpokládá, že jimi prošlo lidské pokolení v dřívějších stavech země, skutečně ve stavu před zrozením prodělává také; takže se na to prý ukazuje oprávněně. V návaznosti na to můžeme říci: Kde může duchovní věda poukázat na něco podobného, že se v jednotlivém individuálním životě opakuje něco, co člověk prožil v dřívějších pozemských životech? To by se muselo požadovat, má-li člověk jako správný současný hledač pravdy věřit, že v tomto vztahu se v duchovní vědě používá oné vážnosti a důstojnosti, která při podobném tvrzení panuje na půdě přírodní vědy. Tak se stalo - a můžeme říci, že jistým právem - že člověk, když si osvojil část přírodovědeckých poznatků o lidském životě, o životě zvířat

a také o planetárním životě, přístupném pomocí astronomie, může potom svoji fantazii nechat volně pracovat, vyvozovat důsledky a vymýšlet různé světy, které vyvolávají velmi silný dojem skutečnosti. Zajisté, někdo, kdo nemá přírodovědecké poznatky, velmi brzy se zaplete do rozporů a jeho neznalost se brzy prokáže tak, že navenek promítá všechno možné, co se neshoduje s přírodovědeckými výsledky. Avšak kdo zná přírodní vědu, ten dokáže, že jeho ideje se velmi snadno vpravují do toho, co ukazuje přírodní věda; potom se nebude vyvracet. Avšak kdo zastává v duchovní vědě to - může se nyní zase někdo zeptat - že se něco takového z podobných tvrzení neoprávněně nepromítá ven a potom se to fantasticky vyvíjí? Kdo zaručí, aby se zastávalo stanovisko, že má platit jen to, co může vyzkoumat každý? Museli bychom tudíž přistoupit na to z prostého důvodu, že vidíme, jak v 19. století vplynulo na povrch něco, co se uplatňuje také v moderní duchovní vědě. Vždyť jsme přece zažili, že se v 19. století v německém a francouzském duchovním životě uplatňovaly ideje, které tvrdí duchovní věda. R. 1854 vyšlo Reynaudovo dílo *Terre et ciel*, a od Figuera kniha o tom, co se s člověkem děje po smrti. Byli četní odpůrci s přírodovědeckým vzděláním, kteří tvrdili: Co je lepší, že si na základě přírodní vědy vymyslíte skutečnosti o množství lidských životů, o životě po smrti atd., nebo je lepší předpokládat jinou, právě tak vymyšlenou hypotézu?

Když se činí takovéto námitky, a činí se nikoli frivolně, nýbrž naprosto na půdě vážného hledání pravdy, potom se musí říci: To nejsou námitky, které vznikají jen z odmouvačnosti, nýbrž které si lidská duše sama musí klást; musí šije klást tím spíše, aby se na druhé straně zase vidělo, jak málo svědomitě se často postupuje na straně těch, kteří se chtějí věnovat duchovní vědě, když se zjednávají „důkazy“, že lidský život je prý individuální, a prohlašuje se, že kromě individuálního života se nedá najít žádné vysvětlení jevů, jako jsou např. lidské svědomí a pocit odpovědnosti, když se nechtějí připustit jisté vlohy a tendence z dřívějších pozemských životů. Zde mnozí říkají: Když si počínám svědomitě, musel jsem si k tomu získat vlohu; protože jsem šiji nezískal v tomto životě, tak to muselo být v životě dřívějším. Říká se také, že lidské svědomí je prý jev, který dokazuje, že v nás promlouvá vnitřní hlas, který nemůžeme odvozovat z nynějšího života, a proto ho musíme odvozovat ze života dřívějšího. Potom se též říká: Pohledme na různé děti stejného rodičovského páru: projevují zcela rozdílné duchovní vlastnosti. Když ale všechno má přecházet na děti cestou dědičnosti z rodičů na děti, jak si potom můžeme vysvětlit takové rozdílnosti, které se vyskytují dokonce u dvojčat? Z toho by se mělo soudit - říkají potom tito lidé - že děti stejného rodičovského páru mají různé individuality, které nemohou pocházet z dědičnosti, nýbrž musely se přenést z dřívějšího pozemského života do nynějšího života.

Svědomitý hledač pravdy zde namítne: Což se vůbec nepřihlíží k tomu, že individualita člověka, jak před nás vstupuje, vzniká smíšením otcovského a mat

čina elementu, a že tudíž u jednotlivých dětí musí být smíšení různé? Cožpak i u dvojčat, protože jsou zde přece různá smíšení, nemohou být různé individuality, i když je vysvětlujeme pouze z dědičnosti?

Taková námitka není vykonstruovaná, nýbrž se vnučuje z věci samé. Když přihlédneme ke všemu, potom shledáme jako naprosto pochopitelné, že ti, kteří vždy požadují „kontrolovatelnou“ vědu, nepřijímají duchovní vědu, protože je nekontrolovatelná. A když uvážíme, že takoví odpůrci mají v sobě něco významného, potom je chápeme. Mají pro sebe to, že mimo kritického ducha v naší době existuje ještě něco jiného. Tento kritický duch je sice zcela zde. A když duchovní věda něco řekne, tu přece ihned vyvolá námitky protivníků, kteří jsou nejen logicky vydláždění, nýbrž také mravně rozhořčení, že se takové teorie vůbec vyslovují. Takoví protivníci jsou vždy vyvoláváni a kritika je něčím, co vidíme vyrážet všude. A protože se duchovní věda se svými ideami staví do naší doby jako něco šokujícího, potom je taková kritika naprosto pochopitelná. Ale kromě kritického ducha žije v naší době lehkověrnost, která sleduje každého, kdo tvrdí jen něco z duchovní vědy. Touha dobrat se smyslu věcí tak, že je také můžeme uznat, je u lidí velmi malá, stejně malá, jak silně se zde projevují kritický duch a lehkověrnost. Tak vidíme, že vlivem lehkověrnosti, když lehkověrné publikum přijímá věci na základě autority, když přijímá všechno možné z duchovní vědy, je přímo dávana přednost tomu, co se vůči pravému, vážnému duchovnímu bádání povždy uplatňovalo - totiž šarlatánství. Je to vyzvání k šarlatánství, když lidé všechno lehkověrně následují. A pro člověka je velikým pokušením, když se mu všechno možné věří, když je zbavován obtíží tyto věci skutečně zdůvodnit před fórem vědy, před fórem ducha doby. Také v naší době je příliš rozšířeno to, co je zde uvedeno; vidíme, jak lehkověrnost velmi silně řadí, nejkřiklavější lehkověrnost. Protože sotva se ve světě najdou dvě věci, které jsou tak sbatřené jako duchovní věda a šarlatánství. A když se tyto dvě cesty nedovedou rozlišit, když se všechno přijímá jen ze slepé víry v autoritu, tak jako podle své povahy se musí mnohé brát s vírou v autoritu, což se přece v přítomnosti často stává, potom se vyvolává to, co právem kritizují vážní zkoumatelé pravdy: šarlatánství příliš spojené s duchovní vědou. A je pochopitelné, když někdo, kdo není schopen rozlišit šarlatána od duchovního vědce, namítá, že všechno musí být šarlatánstvím.

A nic se nenalézá rychleji než přechod k tomu, co spočívá v oboru morálním a náboženském. Námitky, které existují v tomto oboru, můžeme charakterizovat snadněji, protože jsou lehčěji srozumitelné.

Může se říci: Podívejme se, jak to, co musí být nejintimnější věcí lidské duše, co může člověk pro sebe shledávat jako víru, jako svoji subjektivní „věrohodnost“, se chce vypínat nad zdánlivou vědu! A duchovnímu vědci se může namítnout: Když toto stanovíš jako svoji víru, nebudeme tě znepokojoovat; když ale

to, co prohlašuješ za nauku o vyšších světech, uplatňuješ pro jiné lidi, potom je to proti přirozenosti a proti charakteru toho, jak se má nitro člověka chovat k duchovním světům a k náboženskému životu vůbec. A když má ukázat také na plody v tomto vztahu, potom se může říci: Podívejme se na lidi, kteří si v duchovně-vědeckých kruzích např. ideu o opakovaných pozemských životech učinili svým přesvědčením. Na nich lze vidět, jak to, co je morálním světovým názorem, právě vlivem duchovně-vědeckého světového názoru způsobuje nejhrubší sobectví. A to, co plyne z duchovní vědy, se dá spojovat dohromady s materializmem dvacátého století tím, že se říká: Byli zde četní lidé, kteří se se svým duchem mohli dostat vzhůru nad pouhé hmotné poměry a kteří říkají: Vyšší morálku nespátřuji v tom činit si po své smrti nárok na duchovní svět, aby mne přijal a tam žít dále; nýbrž konám-li něco morálního, potom to nekonám s nadějí na duchovní svět, protože mně to přikazuje povinnost, protože se rád zříkám toho, čím je pro mne vlastní sobectví. Byli mnozí, pro které byla morálka nesmrtnosti morálkou sobeckou. Taková morálka jim připadala mnohem méně dobrá než ta, která všechno vykonané nechává smrti člověka přenést do obecného života světa. Naproti tomu existuje morálka těch, kteří říkají, že by nemělo smysl, kdyby to, co činí, se nevyrovnalo v příštím pozemském životě. Tento zákon karmy - mohou nyní říci odpůrci duchovní vědy - nadržuje pouze lidskému sobectví, nehledě k takovým lidem, kteří možná přímo říkají: Uznávám mnoho životů v budoucnosti; proč se tudíž potřebuji nyní stát slušným člověkem? Mám před sebou četné životy, a i když v přítomnosti zůstanu hloupým, mohu se přece stát chytrým a rozumným v příštím životě. Tak by se mohlo přece tvrdit, že opakované pozemské životy přímo vyzývají k tomu žít pohodlným, lenivým životem. V ideji opakovaných pozemských životů všechno směřuje k tomu, že sobectví, které chce zachovat své já, je velmi vzdáleno nesobecké morálce.

A může se objevit námitka, kterou vyjádřil Friedrich Schlegel proti názoru na opakované pozemské životy, jak ho připouštějí Indové: Názor na život lidské bytosti, která spěchá od vtělení k vtělení, vede k tomu, že člověk je odcizován přímému činnému zasahování do skutečnosti, že ztrácí zájem o všechno, v čem by se měl rozvíjet. Jisté světu odcizené podivinství se dá snadno pozorovat u těch, kteří se vžívají do duchovní vědy; tím se pěstuje určité sobectví ducha, světu odcizená nauka. Takoví lidé dokonce říkají: Poté, co jsem se po jistou dobu zabýval duchovní vědou, ztrácím zájem o to, co mně bylo dříve milé. To je něco, co se často vyskytuje, co ale svědčí o tom, že námitka je míněna vážně, že by člověk měl pracovat ve světě, který je mu přidělen! A je to vážná námitka; duchovní věda by neměla lidi odcizovat bezprostřednímu silnému, skutečnému životu, neměla by z nich dělat podiviny a všechno uvádět do nepořádku.

A nyní náboženský život: Můžeme říci: V čem spočívá nejpěknější, nejnádhernější květ náboženského života? Spočívá v nesobecké obětavosti lidské indi

viduality, můžeme říci k mimolidskému božství, ztracení vlastní mysli, obětující mysl mimolidskému božství vytváří původní náboženskou náladu. Nyní ale přichází duchovní věda a vykládá člověku, že božská jiskra je v něm; nejprve se nepatrně vyjadřuje v pozemském těle, ale potom se tříbí a stále více se zdokonaluje, takže Bůh v člověku stále více sílí. To je sebezbožšťování místo nesobecké oddanosti mimolidskému božství. Dokonce se může jistým právem namítnout, bereme-li náboženský názor vážně, že vlivem tohoto vžívání se do vlastní božské přirozenosti, jakmile se uskutečňuje prostřednictvím různých inkarnací, pravá náboženská nálada může být zničena tak, jako může být zničen život v lásce. Když se člověk v bezprostřední laskavé oddanosti necítí k tomuto aspektu puzen, nýbrž když myslí na to, že v pozdějším pozemském životě v tomto vztahu nastane vyrovnání, tu tedy miluje pouze s výhledem na vyrovnání. A zbožný člověk může říci: Náboženský život je v duchovně-vědeckém světovém názoru odůvodňován sobectvím, že člověk nemá Boha mimo sebe, nýbrž v sobě. A oprávněná je námitka: Jak velká domýšlivost, pýcha a sebezbožštění mohou tím být zdůvodněny v lidské duši!

Ti, kteří si činí takové námitky, nemusí šije přece předhazovat; ale z toho lze vidět, jak upřímně myslící přívrženci duchovní vědy se mohou dostat k podobné domýšlivosti a vždy znovu k podobnému sebezbožštění. Odtud pochází to, že na Západě shledáváme takové vzepření proti existenci Boží jiskry v člověku, proti existenci lidského bytostného jádra před zrozením. Nesmíme brát na lehkou váhu, co u vážného hledače pravdy shledáváme jako námitku proti opakovaným pozemským životům v protikladu k dědičným vztahům. Námitku, kterou chci přechíst (nechci o ní dále mluvit, abych ji nezeslabil), najdeme u Jakoba Frohschammera, kterého můžeme považovat za typ těch lidí, kteří mohou namítat mnohé proti předpokladu preexistence duše:

„...Za bytost Boží nebo za část Boha nemůže se lidská duše považovat méně z tomistické obavy o jednotu Boha, protože možná mohou v ní být okamžiky, aniž by škodila své jednotě, jako spíše podle vlastního vědomí a svědectví samotné lidské duše, která nemůže ani na sebe, ani na svět pohlížet jako na přímý výraz božské dokonalosti nebo uskutečnění ideje samotného Boha. Jako pocházející z Boha může platit pouze jako produkt nebo dílo Boží imaginace; neboť lidská duše, jakož i samotný svět musí v tomto případě sice přicházet z Boží síly a působení (protože z pouhého nic nemůže nic vznikat), avšak tato síla a působení Boží musí být průpravou pro stvoření, tak také tvořivou silou při jejich realizování a dalším udržování; tedy jako tvůrčí síla (nejen formálně, nýbrž také reálně), jako fantazie, tzn. jako ve světě imanentní, neustále působící udržující síla nebo potence, tedy jako světová fantazie -jak už to bylo vysvětleno dříve. Pokud jde o nauku o preexistenci duší (duší pokládaných za věčná nebo časmi stvoření, ale již od počátku a vesměs najednou): Jak už bylo

řečeno, v novější době se zase objevuje a považuje se za schopnou rozřešit všemožné psychologické problémy. Tak je spojena s naukou o stěhování a uvěznění duší do pozemských těl. Podle toho by nedocházelo při plození rodičů ani k přímému Božímu stvoření, ani k tvůrčí produkci nových lidských přirozeností podle těla a duše vlivem rodičů, nýbrž pouze k novému spojení duše s tělem, tedy na způsob ztělesnění nebo pohroužení duše do těla - alespoň částečnému - takže duše je zčásti tělem objímána a vázána, zčásti nad ně vyčnívá a uplatňuje svoji samostatnost jako duch, ale přece se nemůže ducha zbavit, až smrt spojení zruší a pro duši přinese osvobození a vykoupění (alespoň z tohoto spojení) . Duch člověka by se rovnal ve svém poměru k tělu ubohým duším v očištění, jak je malují fušeři zpodobující na votivních deskách jako těla, která jsou zpola ponořená do šlehajících plamenů, avšak s horní částí (jako duše) vyčnívají a gestikulují! Uvažujme přece, jaké postavení a význam by příslušel u tohoto pojetí protikladu pohlaví, rodového charakteru lidstva, manželství a poměru rodičů k dětem! Protiklad pohlaví by spočíval pouze v zařízení pro uvěznění, manželství by bylo institucí pro provádění tohoto krásného úkolu, rodiče vůči dětským duším by byli pochopy k zadržování a uvěznění těchto duší, děti samotné by vděčily rodičům za toto bedné, svízelné zajetí, zatímco nadále by neměly s nimi nic společného! Všechno, co se pojí k tomuto poměru, spočívá na ubohém klamu!“

Jsmo-li fanatickými duchovními badateli, můžeme se takovému líčení usmívat; ale fanatismus má být duchovní vědě vzdálen. Má chápat a skutečně tolerovat to, čemu se duše vzpírá. Z tohoto důvodu nebyla tato úvodní přednáška proslovena jako „zdůvodnění“, nýbrž jako „vyvracení“ duchovně-vědeckého bádání. Ale o to pevněji bude zakotveno to, co se má uvést v příští přednášce Jak se duchovní bádání zdůvodňuje?, když si oprávněné námitky můžeme učinit sami. Ze skutečně nechci duchovní bádání vyvracet, to mně snad uvěříte! Mohl jsem zde uvést jen zcela malý počet námitek; mohlo by dojít k četným podobným námitkám; to se může částečně stát v budoucnu; potom bude ihned následovat vyvracení. Ale ze všeho, co zde bude uvedeno, lze vidět, jak člověk vlivem přijímání duchovně-vědeckého bádání je povoláván na bojiště. Jak se vyskytují nejen skutečnosti, které svědčí o průchodu člověka duchovním světem atd., nýbrž z temných duševních hlubin mohou plynout také opačné důvody. Je dobré, když ten, kdo se v klidu zabývá duchovním bádáním, zná i tyto opačné důvody; potom také může používat správnou toleranci vůči protivníkům. Prostě se jen zabývá duchovní vědou, nebo se stavět slepým, nebo se vysmívat námitkám protivníků nikdy nemůže být zvykem duchovního vědce. Že to nepůsobí prospěšně, ukázalo se již na zvláštním případě v 19. století, o kterém vám povím.

V roce 1869 vyšla kniha Eduarda von Hartmanna Philosophie des Unbewußten (Filosofie nevědomá). I když s ní nebudeme souhlasit, přece můžeme říci,

že to byl užitečný pokus vystoupit nad smyslový názor. Eduard von Hartmann musel se tudíž ohnu et proti tomu, co se tehdy právě považovalo za ideál vědy, obzvlášť proti tomu, co přicházelo z nově se šířícího darwinismu. A tak ve Filosofii nevědomá najdeme mnohé, co vůči darwinismu nebylo moderní. Ale všichni, kteří i jako darwinisté nemohli být s touto knihou srozuměni, se shodovali v tom, že se proti Eduardu von Hartmannovi stavěli na odpor jako k někomu, jenž se neobeznámil s tím, co plyne z přírodovědy přítomnosti. A objevila se velká záplava replik. Nesmíme si myslet, že tyto repliky obsahovaly samé pošetilosti; zčásti se objevily od těch, kteří byli vynikajícími ve svém oboru, např. od Ernsta Haeckla, od zoologa Oskara Schmidta a jiných. Mezi těmito spisy byl také jeden, jehož autor nebyl jmenován, s názvem: Das Unbewusste vom Standpunkte der Physiologie und Deszendenztheorie (Nevědomo z hlediska fyziologie a descendenční teorie). V něm se přesvědčivými důvody dokazovalo, jak mnoho věcí je ve Filosofii nevědomá neudržitelných a jak autor tím ukázal, že na poli přírodovědy není ničím jiným než diletantem. Mnoho lidí bylo přímo překvapeno pohotovostí, s jakou si tento anonym počínal. A Oskar Schmidt, tehdy působící na univerzitě v Jeně, mínil, že to bylo to nejlepší, co bylo řečeno ze stanoviska přírodovědy proti Filosofii nevědomá. Mnozí říkali: „Ať se prohlásí, neboť je jedním z nás.“ A Ernst Haeckel řekl, že sám by nemohl napsat nic lepšího proti Filosofii nevědomá. Není divu, že první vydání spisu Nevědomo z hlediska fyziologie a descendenční teorie bylo brzy rozebráno. Vyšlo druhé vydání. A nyní se tento autor prohlásil; byl to Eduard von Hartmann. Umlkly mnohé hlasy, které předtím říkaly: Ať se prohlásí, neboť je jedním z nás. Ale uskutečnilo se něco významného; jeden člověk ukázal: Zná všechno, co mohou proti němu namítat ti nejvážnější protivníci. Byl tím podán důkaz, že se nemá věřit, když něco může být vysloveno proti nějakému světovému názoru a že autor tohoto světového názoru nemohl by to říci sám.

Pro duchovní vědu je tato zkušenost přímo životní otázkou. Nemohl jsem dnes říci všechno, co by mohlo být řečeno; avšak duchovní věda musí znát, co se jí může namítat. A bylo by žádoucí, aby mnozí z těch, kteří se domnívají, že šíří propastné vědění, aby duchovní vědu z toho neb z onoho správného vědeckého, exaktního důvodu vyvrátili, uvažovali někdy o tom, o kolik lépe ten, proti komu se něco namítá, věc zná, než ten, kdo oponuje. Tak je tomu u svědomitého duchovního badatele. Přirozeně nemůže své publikum nudit tím, že pokaždé uvádí své potenciální protivníky. Když se ale vysloví něco z duchovní vědy, a polom vystoupí ne jeden protivník, potom by se nejprve sám sebe měl zeptat, zda to, co vysloví, nemůže říci sám ten, kdo zastupuje duchovní vědu.

Úkolem příští přednášky bude nadhodit otázku: Jak se staví duše správným způsobem k lomu, co se uplatňuje v ní samé z jejích hlubin jako opačné důvody? Mělo by skútri uč být pravdou, že se člověk vůči duchovní vědě, protože

se tak mnohé může proti ní namítat, bude opravdu stavět tak, jako - řečeno v poněkud přenesené formě - Goethe říká ústy svého Fausta: „Kdybych magii mohl odstranit ze své stezky?“ Jsou opačné důvody duchovního bádání takové, jak se Faust chová vůči opačným důvodům magie? Jsou takové, že filosof jako Geoffroy de Saint-Hilaire má pravdu, když říká: „Vůči posuzování světa vážně existuje pouze toto: Vidíme, že člověk je v mnohém vztahu slabý?“ Proč bychom se neměli k této slabosti přiznat a proč by nemělo být právě silou, když se smíříme se svojí slabostí? Jak si musí člověk přiznat, že je slabý vůči vichru a bouři, vůči vulkanickým mocnostem a živlům! Jak člověk musí doznat, že je slabý vůči tomu, co mu ukládá příroda, vloží-li semeno do země a nepříznivé počasí mu nedá dozrát a jeho píli promění v hladomor! Když si člověk musí často uvědomovat svoji slabost, proč by to neměl poctivě říci: Duch sice ho může vyvést nad sebe sama, ale také on je slabý a nezmůže nic proti tomu, co mu ukládá příroda; tak nemůže poznat nic o tom, co je naší přirozeností - musíme rezignovat!

Kdyby důvody, které nyní byly vysloveny, byly tak důležité, že by příští přednáška nemohla být proslovena, potom by nezbývalo nic jiného než taková rezignace, kterou pociťuje nejen Geoffroy de Saint-Hilaire: mnozí z poctivé, pravdymilovné duše a ze své domněnky musejí zastávat pravdu, že člověk nemůže proniknout do duchovního světa. Protože opačné důvody nevznikají z odpůřícího ducha, nýbrž ze samé povahy problémů, není proto jednání o povaze a hodnotě opačných důvodů duchovní vědy pouze teoretickou skutečností, nýbrž něčím, co musí plynout z bojiště duše, kde názor proti názoru více či méně oprávněně bojuje, a kde teprve vlivem těžkých bojů můžeme poznat, které z těchto důvodů mohou zvítězit. Když se otevřeně a nepokrytě postavíme proti vnitřnímu boji duše a budeme konstatovat, co promlouvá pro a proti poznání duchovního světa, potom sice nebudeme fanaticky zastupovat ten neb onen vymyšlený nebo vymudrovaný princip, ale budeme uznávat onen princip, že totiž klidné přesvědčení, jež je budováno na základě důvodů, které teprve potom - a nikdy předtím - se uplatňují, když z vlastní duše opačné důvody vypudí. Když usilující o pravdu takto hledá své přesvědčení, potom si může říci: Vývoji duchovního života může se v budoucnosti klidně jít vstříc; neboť je pravdou, co řekl vážný hledač pravdy: Co je nepravdivé - a byť se to opakovalo se- nejčastěji - bude dále se vyvíjejícím úsilím o pravdu lidstva vypuzeno. Ale to, co je pravda a co své bytí vůči opačným důvodům muselo vybojovat, jak to pokaždé pozorujeme v dějích světových dějin, to nalézá svoji cestu ve vývoji lidstva zcela zvláštním způsobem. Můžeme stát před tímto vývojem pravdy po staletích a tisíciletích a říci: Byť by bylo sebevíce skrývajících dojmů - tzn. předsudků a rozporů - navrženo, pravda si vždy najde škvíru a trhlinu, aby se uhájila a lidstvu prospěla!